

ریچارد فولتس

دین‌های جادوی ابریشم

تجارت بَرّی و دادوستد فرهنگی
از آغاز تا قرن پانزدهم

برگردان
ع. پاشایی

انتشارات فراروان
(روانشناسی، فراروان‌شناسی و عرفان)

سرشناس : فولتس، ریچارد، ۱۹۶۱ - م. Richard C. Foltz
 عنوان و پدیدآور : دین‌های جاده‌ی ایریشم: تجارت بری و داد و ستد فرهنگی از آغاز تا قرن
 پانزدهم / ریچارد فولتس؛ برگردان ع. پاشایی.
 مشخصات نشر : تهران: فراروان، ۱۳۸۵.
 مشخصات ظاهری : ۲۸۰ ص: مصور، نقشه.
 شابک : ISBN 964-6135-82-X
 یادداشت : فیبا
 یادداشت : عنوان اصلی: Religions of the Silk Road
 OVERLAND TRADE AND CULTURAL EXCHANGE FROM
 ANTIQUITY TO THE FIFTEENTH CENTURY, 1999.

یادداشت : کتاینامه: ص. [۲۰۵-۲۲۰]؛ همچنین به صورت زیرنویس.
 عنوان دیگر : عنوان: تجارت بری و داد و ستد فرهنگی از آغاز تا قرن پانزدهم.
 موضوع : آسیای مرکزی - دین.
 موضوع : جاده ایریشم - تاریخ.
 رشته فزوده : پاشایی، هسکری، ۱۳۱۸ - مترجم.
 ردیابی کنگره : BL1۰۵۰ ۱۳۸۵ ۹۰۹
 ردیابی دیویی : ۹۵۸/۲۰۰
 شماره کتابخانه ملی : ۲۲۲۹۸، ۴م

دین‌های جاده‌ی ایریشم

ریچارد فولتس

برگردان ع. پاشایی

چاپ اول ۱۳۸۵

چاپ دومین

شمارگان ۳۰۰۰

شابک X-۸۲-۶۱۳۵-۹۶۴

تمام حقوق برای انتشارات فراروان محفوظ است»

تهران: تلفن ۶۶۹۲۱۳۷۸ و ۶۶۴۳۷۷۵۳ فکس ۶۶۹۰۰۲۹۹

E-mail: info@fararavan.com

قیمت ۲۷۰۰ تومان

به فرزندانم، شهرزاد و بیژن

برگردان فارسی برای احمد رضا احمدی
به خاطر کلمات عربی و بی‌ریاض،
و به خاطر آن‌که در کنار بوته‌های گل سرخ
ساده زیسته است.

فهرست مطالب

پیشگفتار مترجم	یازده
پیشگفتار مؤلف	پانزده
آوانوشت چینی	هفده
نقشه‌ها	هجده
۱. جاده‌ی ابریشم و مسافران	۱
۲. دین و تجارت در افراسیای باستان	۲۹
۳. آیین بودا و جاده‌ی ابریشم	۴۹
۴. پناهگاه بدعت‌گزاران: نسطوریان و مانویان در جاده‌ی ابریشم	۷۹
۵. اسلامی شدن جاده‌ی ابریشم	۱۱۳
۶. آسیب تقریب ادیان در عهد مغولان	۱۳۹
۷. دیگر بوته‌ی گدازی در کار نیست	۱۷۵
یادداشت‌ها	۱۸۷
کتابنامه	۲۰۵
نمایه‌ی نام‌ها و مفهوم‌ها	۲۲۱

پیش‌گفتار مترجم

سال گذشته، روزی در داراب‌گلای ساری، با دکتر علی فردوسی از هر دری می‌گفتم تا رسیدیم به جاده‌ی ابریشم، که گفت کتاب فولتس را خوانده‌ای؟ گفتم، نه! چون می‌دانست که پیدا کردن آن در تهران حکم پیدا کردن اکسیر را دارد، به امریکا که رسید زحمتش را کشید و آن را برایم فرستاد: دین‌های جاده‌ی ابریشم، و با خط قرمز زیر آن آمده بود «تجارت بَری و داد و ستد فرهنگی...» یاد مطلع قصیده‌ی فرخی سیستانی افتادم:

با کاروان حَلّه برفتم ز سیستان با حَلّه‌ی تنیده ز دل بافته ز جان
که مصرع اول آن «تجارت بَری» و مصرع دوم آن «داد و ستد فرهنگی» را بیان می‌کند.
از دکتر علی فردوسی به این خاطر که در این جاده «دلیل راه» من شدند سپاسگزارم.
این‌جا جاده‌ی «بَری» همان جاده‌ی زمینی و «کاروان‌رو» است، در برابر «بحری» که دریایی است. امروزه اصطلاح جاده‌ی ابریشم دریایی را هم داریم، و شاید نویسنده هم چنین تفکیکی را در اندیشه داشته است.

در ارزش کتاب، همین بس که دو چهره‌ی نامدار نکاتی را یادآور شده‌اند که در پشت جلد کتاب آمده است و دریغم آمد که آن را، با اندکی دست‌کاری، برای شما نیاورم: «فولتس شواهد و مدارک گوناگون را در زمینه‌ی دین‌های جاده‌ی ابریشم به طرز بسیار خوبی تگّه‌دوزی کرده است، که کاری است کارستان. چهل تگّه‌یی زیبا که در نوع خود یگّه است. برای همه‌ی کسانی که امروزه به پیوند جهانی دین‌ها علاقمندند، تاریخ این پیوند در آسیای مرکزی بیش‌ترین جاذبه را

دارد.» (هانس یواخیم کلیمکیت، مدیر سمینار دین‌پژوهی، بُن).

جری بنتلی، سردبیر مجله‌ی تاریخ جهان می‌نویسد که این کتاب «یک تکه جواهر است... کتابی است به حق ارزش‌مند... که هم خوب تحقیق شده و هم خوب نوشته شده است و حجم عظیمی از اطلاعات را در یک بسته‌ی جذاب گردآورده است. پرداختن به داد و ستد تجاری و داد و ستد فرهنگی دلیلی‌ترین کار است.»

و درباره‌ی محتوای کتاب در جای جای مقدمه‌ی آن می‌خوانیم: «از وقتی که برچسب جاده‌ی ابریشم در اواخر قرن نوزدهم باب شد، فکر شهرهای افسانه‌یی و اقوام عجیب و غریب خیال‌پردازی غربی‌ها را به خود مشغول کرده است. اما دین‌های جاده ابریشم به فراسوی عقاید خیال‌پردازانه‌ی عصر استعماری نگاه می‌کند و سرگذشت چند و چون سنت‌های فرهنگی را، خصوصاً به صورت اندیشه‌های دینی، همراه با سوداگران و کالاهایشان در طول راه‌های تجاری کاروان‌روی آسیا در زمان‌های پیشامدرن به ما بازمی‌گوید. کمابیش سه هزار سال پیش اندیشه‌ها و اعمال دینی عبرانی و ایرانی از این راه به‌سوی شرق سفر کردند، که قرن‌ها بعد سنت‌های بزرگی چون آیین بودا، مسیحیت، مانویت و اسلام نیز آن را دنبال کردند. اما جاده‌ی ابریشم فقط یک جاده نبود که دین‌ها در طول آن محمل‌نشین سفر شرق شده باشند، بل که «آداب‌گذر»ی شکل‌دهنده و دیگرگون‌کننده بود. ناگفته نماند که در منزل آخر این سفر، پرتکاپو دینی نبود که دست نخورده مانده باشد.»

از آقای ریچارد فولتس هم به‌خاطر آن که چنین کتاب‌قَدری نوشته‌اند و هم به‌خاطر اجازه‌ی ترجمه و نوشتن پیشگفتاری برای چاپ فارسی بسیار سپاسگزارم. از خانم مانیا سعدی‌نژاد، همکار ایرانی آقای فولتس، ممنونم که مشترکاً برگردان فارسی را با متن انگلیسی مقابله کرده و نکات سودمندی را یادآور شده‌اند.

یکی دو نکته را هم باید درباره‌ی ترجمه‌ی کتاب یادآور شوم. کتاب آن قدر «پرملاط» بود که دیگر جای «مانور» مترجم نبود. این بود که به همان ترجمه‌ی واو به واو بسنده کردم. هر جا که نویسنده از ترجمه‌ی انگلیسی این یا آن متن فارسی یا عربی نقل مستقیم کرده است من سعی کرده‌ام اصل آن را بیاورم. تنها کتابی که در دسترس من نبود تاریخ رشیدی محمد حیدر دو غلات / تغلات بود. جا دارد که از آقایان اسماعیل شکری، احمد سبطی و سیروس مهدوی سپاسگزاری کنم که غالب متن‌های فارسی و عربی را در اختیار من گذاشته‌اند.

نکته‌ای دیگر. مثل آن چه در چند سطر پیش نوشته‌ام «دو غلات / تغلات»، در سراسر کتاب از اسلش یا خط ممیز برای بیان دو صورت از یک نام یا واژه استفاده کرده‌ام، مثلاً هون / خیون، فره‌مند / کاریسماتیک، رَبان سئوما / ابن صوما، و مانند این‌ها.

از سرکار خانم پروانه قربانی و آقای حمید نمازی‌ها از نشر فراروان سپاسگزارم که با همکاری خوب‌شان امکان چاپ این کتاب را فراهم آورده‌اند و همین‌طور هم از خانم‌ها مرگان ولک زاده و معصومه‌ی ارمغان به خاطر حروف‌چینی دقیق‌شان.

ع. پاشایی

ساری، داراب‌گلا

آذر ۱۳۸۵

پیش‌گفتار مؤلف

این کتاب تلاشی است در تنیدن کمابیش دوهزار سال تاریخ آسیا دور یک رشته‌ی خاص - که حرکت و تبدل اندیشه‌های دینی است - و به‌دست دادن یک گزارش خواندنی و آگاهی‌بخش. غرض از آن بیش‌تر آوردن یک نقش کلی معقول و به‌هم‌پیوسته است نه حل و فصل بگومگوهای که سر‌پیرایه‌های ریزه‌کاری این طرح هست؛ این‌ها را به متخصصان رشته‌های گوناگون وامی‌گذارم که لزوماً یک چنین پژوهش دامنه‌داری آن رشته‌ها را در بر می‌گیرد.

من مدعی تخصص در هیچ‌یک از این رشته‌ها نیستم، اما اجازه می‌خواهم که بگذارند من وارد قلمروهای گوناگون‌شان بشوم، مانند مسافر جاده‌ی ابریشم که می‌بایست از فرمانروایان سرزمین‌هایی که از آن‌ها می‌گذشت رضامندی بطلبید. اگرچه امیدوارم که متخصصان تلاش مرا در ایجاد یک «تصویر بزرگ»^۱ معنادار، مفید و ارزشمند بدانند، اما من در نوشتن این کتاب پیش و بیش از همه خواننده‌ی دانشجو و عمومی‌خوان را در دل داشته‌ام. پس به این دلیل سعی کرده‌ام که آوانوشت‌ها را در حد ممکن ساده نگه دارم و از گذاشتن هرگونه نشانه روی حروف بپرهیزم. در زمینه‌ی آوانوشت چینی، سیستم وید-جایلز را بر پین‌یین ترجیح داده‌ام چون که غیرچینی‌ها تقریباً آن را زودتر می‌خوانند.

دلبستگی آغازین من به موضوع دین‌های آسیای مرکزی از سخن‌رانی هانس یواخیم کلیمگیت^۲ در مرکز هاروارد برای دین‌های جهان در من پیدا شد. اگر

۱. big picture: یک مرفعت کلی

الهام‌بخشی او نبود این کتاب نوشته نمی‌شد، و این سخن گزافه نیست. او را به یاد خواهیم داشت هم به این خاطر که تقریباً هفت سال پیش او بود که آتش این شوق را در من برافروخت، و هم به خاطر نظرهای ترغیب‌کننده‌ی اخیرش، موقعی که این کتاب رو به اتمام بود. درگذشت نابهنگامش در هفتم فوریه‌ی ۱۹۹۹ ضایعه‌ی بزرگی بود. جری بنتلی، ریچارد بالیت و نیکولا دی‌کاسمو نیز متن تایپی را خواندند و پیشنهادهای مفید فراوانی دادند. نکاتی که ریچارد فرای یادآور شد نسخه‌ی اولیه‌ی فصل دوم را بهبود بخشید، و یان ناتیسر مرا در بازنگری فصل سوم که سخت لازم بود راهنمایی کرد. نقد دو بررسی‌ناشناس *Journal of Early Modern History* کمک کرد که بحثم را درباره‌ی اسلامی شدن آسیای داخلی محکم کنم. گناه هرگونه خطای دیگری که در اطلاعات و تعبیرهای این کتاب دیده شود به گردن من است.

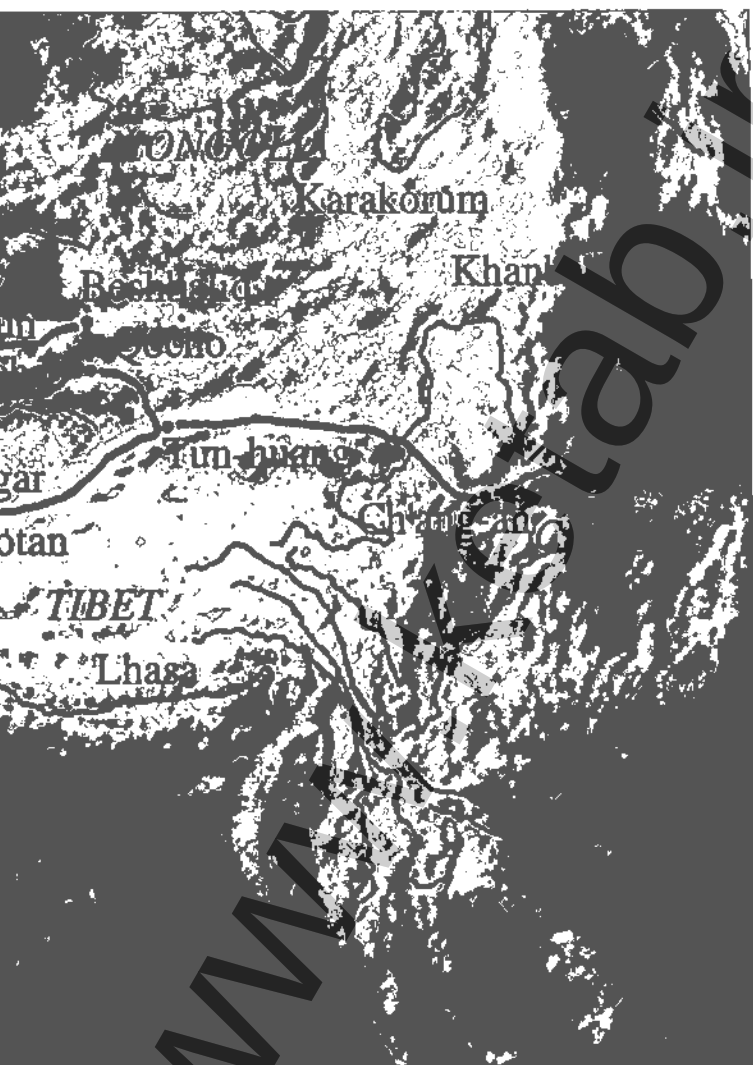
برای من این کتاب همیشه کتابی درباره‌ی یارمندی‌های ایرانیان به تاریخ جهان بوده است، و راستی را که از دیر باز آرزو می‌کردم این کتاب به فارسی درآید. از این رو، عمیقاً از پروفیسور علی فردوسی و آقای ع. پاشایی سپاسگزارم که این رؤیا را تحقق بخشیدند. خوشبختم که فرزندانم، شهرزاد و بیژن، بخشی از سنت فرهنگی شریف ایرانی‌اند. همچنین مایلم از نخستین آموزگاران زبان فارسی‌ام، پروفیسور مهدی مرعشی و پروفیسور فقید لئوناردو آلیشان، به خاطر راهنمایی و حمایت‌شان، و نیز از استادان بعدی‌ام پروفیسور روی متحده و ریچارد فرای قدردانی کنم. در پایان، می‌خواهم از خانم مانیا سعدی‌نژاد، دستیار پژوهشگر در رشته‌ی دین در دانشگاه گنکور دیا، سپاسگزاری کنم که مرا در بازبینی برگردان فارسی و انتخاب تصاویر برای متن فارسی یاری کرده‌اند، و باز به این خاطر از ایشان سپاسگزارم که در وقت سختی مرا از دوستی و پشتگرمی‌شان برخوردار کرده‌اند.

ریچارد فولتس

مونتreal ۵ دسامبر ۲۰۰۶ / ۴ آذر ۱۳۸۵

آوانوشت چینی

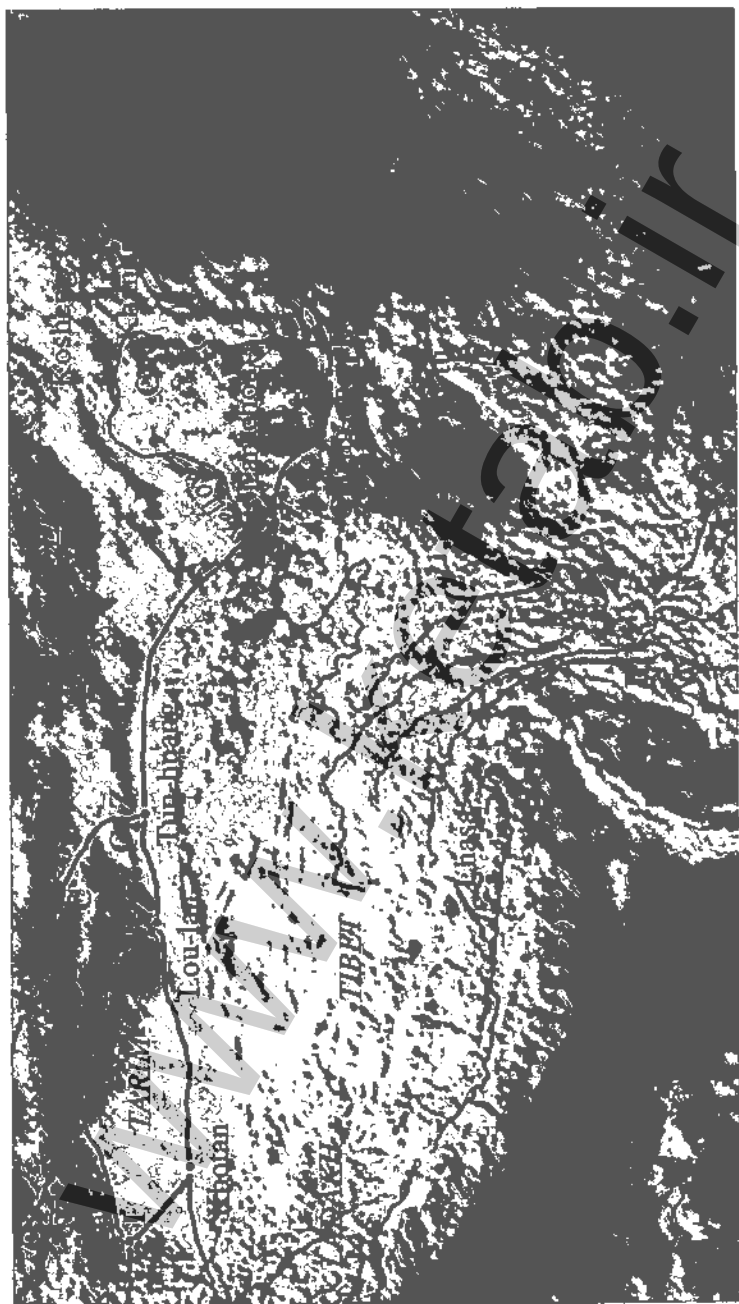
فارسی	وید - جابلز	بین یین
آن شیگائو	An Shih-kao	An Shigao
جانگ چیان	Chang Ch'ien	Zhang Qian
چوآن جو	Ch'uan-chou	Quanzhou
فوسیآن / فوشیان	Fu-hsien	Fuxian
فوچیآن	Fu-chien	Fujian
سیوتگ نو / شیوتگ نو	Hsiung nu	Xiongnu
سیوآن زانگ / شیوآن زانگ	Hsiung-nu	Xionnu
سیوآن زونگ / شیوآن زونگ	Hsuan-tsung	Xuanzong
لائوزه	Lao Tzu	Laozi
لویانگ	Lo-yang	Luoyang
سین جیانگ / شین جیانگ	Sinkiang	Xinjiang
سلسله ی سونگ	Sung dynasty	Song dynasty
دائوئیسم	Taoism	Daoism
تیان شَن	Tien Shan	Tianshan
تسائوشَن	Ts'ao-shan	Caoshan
دون هوانگ	Tun-huang	Dunhuang
یوئه جی	Yueh-chih	Yuezhi

جاده‌ی ابریشم

miles 100 500 1000

اقلیت‌های دینی در طول جاده‌ی ابریشم شرقی

1 مسلمانان 2 مسیحیان 3 مانده‌ها 4 بوداییان 5 زرتشتیان

